

MIERNIE (180) *av*

miernie (164), **mierno** (10), **miarnie** (1), [**miarno**], miernie *a.* mierno (3), miernie *a.* miarnie (2); mierno *LudWież* (2); miarnie *MurzNT*; miernie : mierno *FalZioł* (36:1), *SeklKat* (1:1), *Mącz* (15:1), *BielSpr* (3:1), *Oczko* (1:4). [Za postaci wątpliwe miernie *a.* mierno uznano *comp* z tekstów, w których nie ma zaświadczonej formy *posit* lub jest ona zaświadczona w obu postaciach; za miernie *a.* miarnie uznano *comp* z tekstu, w którym *posit* występuje w postaci miarnie].

Oba *e*, *o* oraz *a* jasne.

comp i *sup* (10+1) (nāj)mierni(e)j (11).

Sł stp brak, *Cn* notuje, *Linde XVI–XVIII w.*

1. W miarę, umiarkowanie; *temperate BartBydg, Mącz, Cn; frugaliter, mediocriter, temperanter Mącz, Calep, Cn; moderate Mącz, JanStat, Cn; moderanter Calep, Cn* (169) : *BartBydg* 249b; *Moderate, Miernie/ niepopędliwie. Mącz* 228c, 138a, 213c, 443a, b [2 r.]; *Temperanter – Skramnie, miernie. Calep* 1052a, 437a, 647a, 668a.

A. W ujęciu ilościowym: tyle ile trzeba, nie za dużo i nie za mało (zwłaszcza nie za dużo), przeciętnie, średnio; głównie pod względem ilości, stopnia, też wielkości, szybkości, długości trwania, ceny; *parce, presse Mącz; medie Cn* (84) : *Gloua yey* była *nyeyako* podługovata, czolo *nyefzerokye* ale *glatkye* na czterzy grany *myernye uyelkye PatKaz III* 121; czyni łączne odbywanie flegmy y lipkich wilkości ktore w pierfiach obfituią, ale oczukruj ten lirop miernie *FalZioł I* 27a; á ma [*chebd*] mocz wyfufzaiącą y ciała roftającą/ y też rospądziącą miernie *FalZioł I* 47a; *Galienus* [...] piŕze iŕz lawor iefth miernie zimne⁸⁰ á wilkie⁸⁰ przyrodzenia *FalZioł I* 108c; Iż ten ktory ma poranu zoŕtawić vrynę/ niema wczorayŕzego dnia poŕcić/ ale ma miernie wieczerać y takiefz pić. *FalZioł V*[1], I 70a, b, 71d, 78a, b (35); Przeto gdi v kogo vzrzyŕz oczy wczefne oddtworzone, iaŕne, miernie okrågłe czale, Thak thez według oney ŕlufzney ŕkładnoŕci moŕezŕ ŕdździć przyrodzenie człowiecze. *GlabGad N6*; przeto taci bywaią boiaŕzni/ [...] rozumu domyŕlnego y nie iako gamratni, wŕzakoŕ miernie dla zimnoŕci przyrodzenia. *GlabGad O6v; LudWież B, B2; SeklWyzn Fv*; Mierno iefc y pyć/ iako by ciało niemiåło ŕwowoŕnoŕcy ku grzechu/ á toć iefŕ poŕt krzeŕciaŕŕki *SeklKat K2; HistAl N4v; GliczKŕŕŕ G2*; *Tempero, Vŕmiérzam/ vmnieyŕzam/ roftwarzam/ mierno czinię/ mieŕzam. Mącz* 443a, 138a, 277c, 311a, 320d; W iedzeniu tedy kápuŕty/ ŕioł/ owocow/ y wilgich rzeczy poŕzyway miernie. Mierniey mleká y ryb/ á oboygá z miodem: naymierniey bedł/ grzybow/ y to s kramnym ŕielim. *SienLek* 5; trzeć ciało áni bárzo áni lekko/ ále miernie: bo mierne tárćie/ ciało twierdzi/ á zbytki wyćiąga. *SienLek* 34, 3v, 5, 5v, 8, 9 (15); Po wtore s thego záćmienia [...] głębokie názyt rzeki będą miåłkami/ á w miernie głębokich wody niebędzie *LeovPrzep D4*; wodę tak mierno mieć ciepłą trzebá/ iakoby ŕye głowá niezápaliá *Oczko* 16, 10v, 23, 31; *Skarŕzyw* 583; vkaŕ pierŕi miernie wydáné/ Y rękę álabáŕtrowá *KochFr* 106; Miárę trzymay we wŕzytkim: y kón miernie roŕŕy *Lepŕzy* niŕ bárzo drobny/ y názyt wynioŕŕy. *WyprPl B3; SarnStat* 277; *ZbylPrzyg B4*; [przeto pić ia [*salsę*] z baczeniém/ y miárno *OczkoPrzymiot* 120.]

W przeciwstawieniach: »miernie ... zbytnie (2), nagle, niemiernie« (4): *FalZioł I* 153c; *Vino* miernie przyięthe rozum oŕŕzy, ale nie miernie pite rozum y zdrowie kazi. *Bielŕzyw* 169; *Drugie ruŕzanie* iefŕ

wolne iakie bywa wprzechodzeniu po domu albo gdzie indzie nie nagle ale miernie *GlabGad* K4; abych zówfze miarnie i trzészwie/ a nigdy zbytńie darów pańfkich vzywali *MurzNT* 13v.

W charakterystycznych połączeniach: miernie czynić, dawać, gniewać się, jeść (7), oczekawać, odwilżać, pić (4), pożywać (używać, zażywać) (6), purgować, puszcząć, rozwozić, spać, trzeć, wieczerać, zagrzewać (2), żałować; miernie biały, blady, budowany, cienki, ciepły (8), cudny, dżdżowy, głęboki, gorący, naprawiający, ocierający, odwilżający, okrągły, otwierający, przyciągający, rosły, rozpędzający, rozpuszczający (2), suchy (4), wielki, wilki (wilgotny) (3), wystaly, wysuszający (2), zagrzewający (2), zapalony, zimny.

Zwrot: »miernie nalewać« = sprawiedliwie, słusznie postępować (1): Ale by ták vdziałano Zeby mierney nálewano By możny baczył chudego Włfytko by vdział z niego *RejRozpr* I4.

»miernie używać« (4): *MurzNT* 13v; Mogą też dziećiam niebronic [...] grania piły/ y infzych tym podobnych gier/ by iedno tego miernie vzywály [*modo haec sint moderata*] *ModrzBaz* 11; *SkarŻyw* 56; *WujNT* Bbbbbbb.

Szeregi: »mierno i (a) trzeźwo (a. trzeźwie)« [szyk 1:1] (2): *MurzNT* 13v; náłz chory niechay trzeźwo á mierno thych lékarftw záżywa *Oczko* 19.

»wolnie a miernie« (1): Złoto iefth ciepłe y fuche wolnie á barzo miernie *FalZioł* III 34b.

B. W ujęciu jakościowym (74) :

a. O sposobie postępowania : powściągliwie, hamując się, unikając przesady (71) : oni [*Turcy*] rzeczy przedfię wziętych [...] nigdy nieomięszkaią/ miernie znalazaiąc fortunne czály/ á ftale przeciwnie przygody *BielKron* 259v, 203, 258; *Modum in rebus capere*, Miernie fie spráwować. *Mącz* 35a; *Haec omnibus qui ea mediocriter modo considerant pertractata esse possunt* Te rzeczy mogą fię yálne káždemu zdác/ który ye tylko miernie przed fię bierze. *Mącz* 227d; Cnotá s Fortuną nigdy s sobą wiernie/ Tá wzgorę lata á thá wšzyftko miernie. *RejZwierc* 211v, 236v; *ArtKanc* B4v.

W połączeniach szeregowych (6): Acz to iefth rzecz vcźciwa [*muzyka pomierna*]/ kiedy kto pocźciwie/ Vżywa tego miernie/ ftátecźnie vcźciwie. *RejWiz* 163; *BielKron* 201; *RejPos* 70v, 82v, 83; *ModrzBaz* [38]v; [A wšzakże [*człowiek chrześcijański ma*] wnief [*w wolności*]/ rozumnie/ miarnie a obyczainie obychodzyć fię *UstKościel* 82.]

W przeciwstawienu: »miernie ... skocznie« (1): Bączność miernie pocźyna/ ále płochosć fkocznie. *BielKom* B8.

Zwrot: »miernie używać (a. pożywać)« = moderate a. sobrie uti *Modrz* [szyk zmienny] (12): *OpecŻyw* 13; *SeklKat* S3v; *RejKup* k2; A iákoż ma y w ludzyoch być [*miłość*] ftuźnie zgániona. Zwłázcźá kto s pocźciwością miernie iey vżywa *RejWiz* 37v, 62, 73v, 163; *RejPos* 82v, 83; *ModrzBaz* [38]v, 39v, 144v.

Szeregi: »miernie, pocźciwie« (1): [*Papieź*] rofkazał im [*biskupom*]/ áby fwe kápłany vpomináli/ co by fie miernie/ pocźciwie záchowáli *BielKron* 219.

»miernie a roztropnie« (1): O iego [*Julijusza*] żywocie [...] wypifuią [...]/ iáko fie miernie á roftropnie pocźał był záchowwywać. *BielKron* 131.

»z rozumem a miernie« (1): Ktore [*męstwo*] każe swoich rzeczy z rozumem á miernie [*scienter et moderate*] vżywać *ModrzBaz* 39v.

»miernie a umiejętnie« (1): Ná koniec/ prośmy páná Bogá/ áby [...] rzeczy wízytkich miernie á vmieiętnie [*moderate et scienter*] vzywác vczył *ModrzBaz* 144v.

α. *Skromnie; modeste* *Mącz* (12) : *BierEz* G, G4; *ForCnR* E; Sam o łobie na obie łthronie miernie mowíc małz *BielŻyw* 88; Granwellanowi Niemcy dziękowáli/ yż łie mierniey w połelłtwie obchodził *BielKron* 218, 108v.

W połączeniach szeregowych (2): o z iaką miłością matuchna miłá ij z Iozefem iego wodzila/ [...] s niym łie poczeńnie/ miernie/ a vcżliwie acz rzádko vłmiéchaiątz. *OpecŻyw* 32; *Mącz* 228c.

W przeciwstawieniu: »pyszno ... miernie« (1): Rzekł wilk/ możelz pyłzno mowíc/ Iżci nie mogę k tobie przyść: Ale by támo nie śiedział/ Miernieyby łnać odpowiadał. *BierEz* K2.

Zwrot: »zachować się miernie« (1): A ták vmiey pánnie rádzić wiernie/ Záchowác łie według bogá miernie *BielKom* G4.

Szeregi »miernie, (i) uczciwie« [*szyk 1:1*] (2): á tám w refektorzu bywáká [*królewna*] vcčićwie y miernie z Gwilelmem y z innymi pány *BielKron* 381; *WerKaz* 291.

β. *Łagodnie, nie stosując przemocy* (9) :

Zwroty: »miernie się obchodzić« (5): [*Lucyjusz Tarkwinjusz*] wiodł walkę z Łáćinniki/ ktore wielekroć poráżał y pod łwą moc przyiął/ miernie łie z nimi obchodząc/ żadnego nie morduiąc áni vcíłkáiąc *BielKron* 102, 107v, 175, 188v; *KwiatKsiąż* Pv.

»miernie się zachować« (1): *Mącz* 443a cf »miernie a nieokrutnie«.

»miernie używać« (2): *KromRozm III* H6; łerce łwe zwyciężyć/ gniew pohámowác/ zwycięłtwá miernie vzywác [*victoriam temperare*]/ wielkiego to y męznego łercá rzecz łelł *ModrzBaz* 7.

Szeregi: »miernie i łagodnie« (1): gdy ználzými rownymi we wízyłtkich rzeczach miernie y łagodnie łie obchodziemy. *KwiatKsiąż* Pv.

»miernie a nieokrutnie« (1): *Victoriae temperare*, Miernie á nieokrutnie łie w zwicięłtwie záchowác. *Mącz* 443a.

»miernie, z rozsądkiem, nie z zapalczywością« (1): Ale choć ie kárác w łádzie (to łelł miernie z rozłádkiem/ nie z zápálczywością chce) iednák go do końcá wyłádzić niechce. *CzechRozm* 118.

γ. *Prowadząc racjonalny tryb życia, mało jedząc i pijąc; sobrie* *Mącz* (12) : by się był miernie miał/ A lekarłtw dobrych pożywał: Owłzeki by długo żyw był *BierEz* K2v; Tą r(z) egulá [!] chouala marya zawłzdy uewłzytkich rzeczach zyuyącz myernye rzatko barzo pyyącz *PatKaz III* 146v; *Mącz* 398a; *SienLek* 42v, 58.

Zwrot: »miernie chować (a. wychowywać) (się)« = *continentem esse PolAnt* (7): *FalZioł* V 71v; Tak łie oni w piciu miernie chowali. *GlabGad* Gv; Zye łobie łmáczny káfek á bárzo mu zdrowo/ Po wczoráyłzym wieczorze/ bo łie miernie chował *RejWiz* 54v, 118; *BibRadz* 1.Cor 9/25; *BielKron* 333; *SienLek* 3v.

δ. *Bez zbytku, poprzestając na małym; sobrie* *Modrz*; *continenter Calep* (13) : Trzebáćiem się w tym ołtrzegác/ Acz łpolnego wđdy miernie brác. *BierEz* O4; *BierRozm* 7; *RejKup* bb5v; *Kaz* [!] łie iey ieden Kápłan rádził/ iełłi miał przy iednym beneficjum ná ktorým miernie przelłác mogł/ drugie ná prołbę ludzká trzymác *SkarŻyw* 582; *Calep* 252b; [*panowie Cerni*] Stan Páńłki miernie wiodá w łtátecności wielkiey *PaxLiz* A3.

Zwroty: »miernie się chować« (1): Hoynieć on [Bóg] nam dzywne łwe dary rołfzafował Ale chce aby każdy miernie łie w tym chował *RejWiz* E2.

»miernie uży(wa)ć« (2): Nie iełt to chwálebny mąż ktory zówzdy w nędzy żywie/ ále ktory miernie bogactw vzywá [*quitemperate divitiis perfruitur*] *HistAl* K3; *RejWiz* 14.

»miernie żyć« (4): Z iákiemi trudnościami łwiátá vzywamy/ A bychmy miernie żyli tedy wřzytko mamy. *RejWiz* 193v; *PaprPan* O3v, T2; *KołakCath* B.

b. *O rzeczach i zjawiskach: dobrze, właściwie* (3) : CHleb dobrze vpieczony y vkwálfzony/ á owfzeyki miernie łpráwiony/ niebárzo przefolony/ dobrze łye trawi. *SienLek* 8v; Temu [*Bogu*] gdy kto dufa wiernie/ Káżdá mu rzecz idzie miernie. *RejZwiercPodw* 183v; Twym rozumem ták miernie ziemiá vłádzoná/ Ze ná wieki nie będzie nigdy poruřzoná. *KochPs* 155.

2. *Środkiem, między dwiema innymi rzeczami* (1) : Rzeczoná teř Hiberia od Hiberu rzeki/ ktora przez nię miernie idzie. *BielKron* 278.

3. *Miarowo, rytmicznie* (1) : Modulate, Miernie/ łtroynie w práwá miárę. *Mqcz* 227d.

4. *Celnie, w srodek celu (o wszelkiego rodzaju pociskach)* (9) : Vmiey łuk miernie ciągnáć/ umiey bronią włádać *KochSat* Cv.

Zwroty: »miernie ciskać« (3): Tákte y ći drudzy mierno ćífkáli kulámi Ołownemi z ręku *BielSpr* 4v, 4v [2 r.].

»miernie strzelać« [*szyk zmienny*] (4): [*Czeremisze*] łá Strzelcy niepořpolići z łukow/ á ktory łie tu w mieřzkáią/ tedy z ruřznic miernie łtrzeláią/ thák Niewiáły iáko Chłopi. *BielKron* 434v; *KwiatKsiqř* Ov; *BielSpr* 51 v; *GosłCast* 40.

Wyrażenie: »miernie bijący [= strzelający]« (1): Y popiřano ich z pokolenia Beniámin [...]: procř obywátelow miáłthá Gábáá/ [...] thák miernie bijących z proce [*et sic fundis lapides ad certum iacientes*]/ že teř y włofu niechybili *Leop Iudic* 20/16. [Cf *MARNIE* znac. 3. *Mqcz* 130c.]

Synonimy: **1.** umiarkowanie; **B. a.** powścígłiwie; **á.** skromnie; **β.** łagodnie; **b.** dobrze.

Cf **NIEMIERNIE**